

CHET TILLARINI O'QITISH NAZARIYASINI OCHISH: TUSHUNCHALAR VA NATIJALAR. CHET TILLARINI O'RGANISHNING SAMARALI METODOLOGIYALARINI O'RGANISH

*O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti 3-bosqich talabasi
Qalandarova Ro'zaxon Fayzulla qizi
Ilmiy rahbar: A. Xalillayev*

Annotatsiya: Ushbu maqola chet tillarini o'qitish nazariyasini ochish, til o'qituvchilari uchun asosiy tushunchalar, yondashuvlar, chet tillarini o'qitish metodologiyasi, til o'rgatishning asosiy yondashuvlari, tamoyillari va ilg'or tajribalari va ta'sirlarni o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Metadalogiya, bixeviorizm, kognitivizm, konstruktivizm

Аннотация: эта статья посвящена раскрытию теории обучения иностранным языкам, изучению основных концепций, подходов, методологии обучения иностранным языкам для учителей языков, основных подходов, принципов и передового опыта обучения языкам, а также влияний.

Ключевые слова: метадология, бихевиоризм, когнитивизм, конструктивизм

Annotation: this article focuses on opening up the theory of teaching foreign languages, basic concepts, approaches for Language teachers, methodology for teaching foreign languages, basic approaches to language teaching, principles and advanced experiences and influences.

Keywords: Metadagogy, behaviorism, cognitivism, constructivism

Ta'lim sohasida chet tillarini o'rgatish o'ziga xos mavqega ega, chunki u yangi tilni va u bilan birga keladigan madaniy nuanslarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Til o'qituvchilariga o'quvchilar uchun til o'rganish tajribasini oshirishda yo'l-yo'riq ko'rsatish uchun yillar davomida turli nazariy asoslar va metodologiyalar ishlab chiqilgan. Bundan tashqari chet tilini o'rgatish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, puxta rejalashtirish, innovatsion strategiyalar va tilni o'zlashtirish tamoyillarini chuqur tushunishni talab qiladi. Til o'qituvchilari talabalarni jalb qilish, til o'rganishni osonlashtirish va til bilimni rivojlantirish uchun turli metodologiyalardan foydalanadilar. Birinchi navbatda biz xorijiy tillarni o'qitishdagi nazariyasi haqida umumiy ma'lumotga ega bo'lishimiz kerak.

1. Chet tillarni o'qitishning nazariy asoslari

Chet tilini o'rgatish tilni o'zlashtirish va o'qitishni ta'minlovchi bir qancha asosiy nazariy asoslar bilan ta'minlanadi. Bularga bixeviorizm, kognitivizm, konstruktivizm

va sotsial-madaniy nazariya kabi nazariyalar kiradi. Har bir nazariya o'quvchilarning yangi tilni qanday o'zlashtirishi, lingvistik ma'lumotlarni qayta ishlash va kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish bo'yicha qimmatli tushunchalarni taqdim etadi. Bundan tashqari biz chet tillarini o'qitishda kommunikativ yondashuvlardan ham foydalanamiz. Til o'rgatishning kommunikativ yondashuvi-bu xorijiy tillarni o'rgatishning eng mashhur nazariyalaridan biri bu kommunikativ tilni o'rgatish (CLT) yondashuvidir. CLT mazmunli o'zaro ta'sir, haqiqiy tildan foydalanish va vazifaga asoslangan faoliyat orqali kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv o'quvchilarga maqsadli tildan real hayot sharoitida samarali foydalanish imkonini berish, muloqotda ravonlik va aniqlikni rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuv yuqorida keltirilganidek aynan chet tillarini o'rganishda muhimlaridan biri hidoblanadi. Fransuz tilini og'zaki (Comperenhion orale) ni rivojlantirish uchun ham kommunikatsiya ya'ni muloqot muhim ro'l kasb etadi. Shu sababli ham til o'rganishda va o'rgatish 4 ta kompetensiyaning biri aynan muloqotga qaratilgan (Comperenhion orale ou bien Production orale).

Tilni topshiriq asosida o'rgatish

Enseignement Des Langues Basé Sur Les Tâches (ELBST) xorijiy tillarni o'qitishda mashhurlikka erishgan yana bir nazariyadir. ELBST ta'limning markaziy birligi sifatida haqiqiy vazifalardan foydalanishga urg'u beradi, topshiriqlarni bajarish va muammolarni hal qilish faoliyati orqali til o'rganishga yordam beradi. O'quvchilarni real vazifalarga jalb qilish orqali ELBST ularning til ko'nikmalarini kontekstda rivojlantirishni maqsad qilib qo'yadi, bu ham til bilimini, ham kommunikativ samaradorlikni oshiradi. Biz tilni o'rganishda davrida xoh elektron kitoblardan xoh audiovizuellardan yoki sinf xonadan foydalanmaylik, barber topshiriqlarga duch kelamiz. Chunki vazifalarga asoslangan til o'qitish - bu rejalashtirish va o'qitishning markaziy birligi sifatida haqiqiy til vazifalaridan foydalanishga qaratilgan til ta'limiga yondashuv. Biz bir nechta ketma-ketlikni o'rganishimiz mumkin. Vazifaga asoslangan til o'rgatishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:1. **Muloqotga e'tibor qarating:** TBLT muloqot va o'zaro ta'sirga katta e'tibor beradi. Vazifalar o'quvchilarni ma'noni etkazish va aniq maqsadga erishish uchun tildan foydalanishga undash uchun mo'ljallangan.2. **Haqiqiylik:** TBLT-dagi vazifalar haqiqiy dunyo tillaridan foydalanishni aks ettiruvchi haqiqiy va mazmunli bo'lishi uchun yaratilgan. Bu o'quvchilarga kundalik hayotda tegishli va foydali bo'lgan til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.3. **Vazifalar ketma-ketligi:** TBLTdagi vazifalar ko'pincha asta-sekin o'quvchilarning til ko'nikmalariga asoslanadigan tarzda ketma-ketlikda bo'ladi. Vazifalar oddiyroq, boshqariladigan harakatlardan boshlanishi mumkin va o'quvchilar malaka oshirishi bilan yanada murakkab, ochiq topshiriqlarga o'tishi mumkin.4. **Tilga e'tibor:** TBLTning asosiy maqsadi muloqot bo'lsa-da, til shakllari va tuzilmalari e'tibordan chetda qolmaydi. O'qituvchilar o'quvchilarni

topshiriqlarni muvaffaqiyatli bajarishda qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lganda til kiritish yoki fikr-mulohazalarini taqdim etishlari mumkin.5. **Hamkorlik:** TBLT ko'pincha hamkorlikdagi o'quv muhitini o'z ichiga oladi, bu erda o'quvchilar vazifalarni bajarish uchun birgalikda ishlaydi. Bu o'quvchilarga muloqot ko'nikmalarini mashq qilish, ma'noni muhokama qilish va tildan foydalanishda bir-birlarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Umuman olganda, vazifaga asoslangan tilni o'rgatish o'quvchilarni tildan mazmunli foydalanishga jalb qilish, kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish va haqiqiy tilni o'rganish tajribasi uchun imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvdir.

Biz keyingi o'rinda tilni o'rgatishda texnologiyalarning ahamiyati haqida urg'u berishimiz kerak. Ya'ni o'qitishda texnologiyaning o'rni. Texnologik yutuqlar chet tillarini o'qitishda inqilob qildi, til o'rganish tajribasini yaxshilash uchun innovatsion vositalar va resurslarni taklif qildi. Onlayn platformalar, til o'rganish ilovalari va virtual aloqa vositalari kabi til o'qitishda texnologiya integratsiyasi shaxsiylashtirilgan o'rganish, haqiqiy til amaliyoti va madaniyatlararo almashinuv uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Texnologiya til ta'limini yaxshilashning ba'zi asosiy usullarini ishlab chiqdi. Bularning ketma-ketligi albatta tilni o'rganisda samarali usul bo'lib xizmat qiladi.

-Onlayn manbalar va vositalar: Internet til o'rganuvchilar uchun juda ko'p resurslarni, jumladan, onlayn kurslar, interaktiv mashqlar, podkastlar, videolar va til o'rganish ilovalarini taqdim etadi. Ushbu manbalar o'quvchilarga o'z tezligida o'qish va butun dunyo bo'ylab haqiqiy til materiallariga kirish uchun moslashuvchanlikni taklif qiladi. 2. Til o'rganish ilovalari: Duolingo, Babbel, Rosetta Stone va Memrise kabi mobil ilovalar til o'rganishni yanada qulayroq va qiziqarli qildi. Ushbu ilovalar ko'pincha o'quvchilarga lug'at, grammatika va talaffuzni mashq qilishda yordam berish uchun interaktiv mashqlar, o'yinlar va moslashtirilgan o'rganish yo'llaridan foydalanadi. 3. Virtual sinflar va onlayn repetitorlik: Zoom, Skype va Google Meet kabi platformalar o'quvchilarga dunyoning istalgan nuqtasidan til o'qituvchilari va repetitorlari bilan bog'lanishni osonlashtiradi. Virtual sinflar real vaqt rejimida o'zaro aloqani, shaxsiy fikr-mulohazalarni va haqiqiy muloqot amaliyoti uchun imkoniyatlarni ta'minlaydi. 4. Til almashish platformalari: Tandem, HelloTalk va ConversationExchange kabi veb-saytlar va ilovalar ona tilida so'zlashuvchilar va o'rganuvchilar o'rtasida til almashish bo'yicha hamkorlikni osonlashtiradi. Ushbu platformalar o'quvchilarga qo'llab-quvvatlovchi va interaktiv muhitda ona tilida so'zlashuvchilar bilan nutq va yozish ko'nikmalarini mashq qilish imkonini beradi. 5. Raqamli til laboratoriyalari: Multimedia resurslari, interfaol tadbirlar va til o'rganish dasturlari bilan jihozlangan til laboratoriyalari o'quvchilarga tinglash, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini o'z-o'zidan ishlab chiqish imkoniyatini beradi. 6. Kompyuter

yordamida til o'rganish (CALL): CALL til o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun kompyuterlar va texnologiyalardan foydalanishni bildiradi. CALL dasturiy ta'minoti grammatika va talaffuz bo'yicha darhol fikr-mulohazalarni taqdim etishi, interfaol mashqlarni taklif qilishi va vaqt o'tishi bilan o'quvchilarning taraqqiyotini kuzatishi mumkin. 7. Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR): VR va AR texnologiyalari til o'rganuvchilarni real va interaktiv til o'rganish muhitiga cho'mdirishi mumkin. Virtual simulyatsiyalar, o'yinlar va madaniy tajribalar o'quvchilarga til ko'nikmalarini kontekstda mashq qilishlariga yordam beradi va ularning madaniy tushunchalarini oshiradi. Umuman olganda, texnologiya tilni o'rgatish va o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun turli xil vositalar va resurslarni taklif etadi, bu esa tilni o'zlashtirishni barcha darajadagi o'quvchilar uchun yanada qulayroq, qiziqarli va samaraliroq qiladi.

Chet tillarini o'rgatishning samarali metodologiyalarini o'rganish bu har bir chet tili o'rgatuvchisi uchun zarur bo'lgan metod deb olsak, unda bu metodni quyidagicha o'rganamiz. Grammatika-tarjima usuli

Tarixiy jihatdan "Grammatika-tarjima" usuli chet tillarini o'rgatishda keng tarqalgan yondashuv bo'lgan. Bu usul grammatika qoidalarini, lug'at ro'yxatini va tarjima mashqlarini yodlashga urg'u beradi. U aniqlik va lingvistik tahlilga qaratilgan bo'lsa-da, tanqidchilar bu o'quvchilarning maqsadli tilda samarali muloqot qilish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Ya'ni grammatika-tarjima usuli til o'rgatishning an'anaviy usuli bo'lib, grammatik qoidalar, matnlarni tarjima qilish va so'z boyligini yod olishga qaratilgan. Grammatika-tarjima metodi XIX asrda paydo bo'lgan tilni o'rgatishning eng qadimiy usullaridan biridir. Bu tilni o'rganishda grammatik qoidalarni aniq o'rgatish, tarjima mashqlari va lug'atni eslab qolishga qaratilgan bo'lishi kerak, degan fikrga asoslanadi. Ushbu uslubning asosiy maqsadi talabalarga o'rganilayotgan tilning tuzilishi va grammatikasini tushunishga yordam berish va yozma matnlarni o'rganilayotgan tildan ona tiliga va aksincha tarjima qilishdir. Grammatika-tarjima usulida adabiyot til tuzilishi, so'z boyligi va maqsadli tilning madaniy jihatlarini o'rgatishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu yondashuvda ishlatiladigan matnlar odatda murakkab grammatik tuzilmalar va lug'atga boy klassik yoki adabiy asarlardir. Talabalar grammatik qoidalar va lug'atdan foydalanishga e'tibor qaratgan holda ushbu matnlarni tahlil qilishlari va tarjima qilishlari kerak. Grammatika-tarjima usulida foydalanilgan adabiyotlar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

1. O'rganilayotgan tilning adabiy kanonidan she'rlar, pyesalar yoki romanlar kabi klassik matnlar.

2. O'rganilayotgan tilning tili va madaniyati haqida ma'lumot beruvchi tarixiy hujjatlar yoki madaniy matnlar.

3. Grammatika qoidalari va tuzilmalarini aniq o'rgatishga qaratilgan grammatik darsliklar va mashqlar.

4. O'quvchilardan o'z tillaridan o'z ona tiliga va aksincha, jumla yoki parchalarni tarjima qilishni talab qiluvchi tarjima mashqlari.

“Grammatika-tarjima” usuli tarjimaga e'tibor qaratilishi va kommunikativ amaliyotning kamligi uchun tanqid qilingan bo'lsa-da, u o'quvchilarning grammatika bo'yicha bilimlarini, lug'at boyligini va o'qishni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun hamon foydali bo'lishi mumkin. Biroq, u ko'pincha interaktiv va kommunikativ til o'rganish tajribasini rag'batlantiradigan boshqa usullar bilan to'ldiriladi.

Kommunikativ tillarni o'rgatish ya'ni kommunikativ tillarni o'rgatish o'quvchilarning hayotiy vaziyatlarda samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv tildan faol foydalanish, o'zaro ta'sir va mazmunli muloqotga urg'u beradi. Kommunikativ tillarni o'rgatish bo'yicha ba'zi asosiy fikrlarni kuzatishimiz mumkin. Interaktiv ta'lim faoliyati-tilni kommunikativ usulda o'rgatish o'z ichiga turli xil interfaol ta'lim faoliyati, jumladan, rolli o'yinlar, juftlik va guruh ishlari, munozaralar, bahslar, simulyatsiyalar va til o'yinlari kiradi. Ushbu tadbirlar talabalarni tildan mazmunli foydalanishga va haqiqiy muloqotga kirishishga undasa, Kontekstda tildan foydalanish-kommunikativ tilni o'rgatishda real hayotdagi muloqot holatlarini aks ettirish uchun tildan autentik kontekstlarda foydalanishga urg'u beriladi. Talabalar videolar, podkastlar, dialoglar va yozma matnlar kabi haqiqiy materiallar orqali tabiiy tildan foydalanishga ta'sir qiladi. Bundan tashqari har bir til o'rganuvchida madaniy xabardorlik bo'lishi kerak. Chunki, kommunikativ tillarni o'rgatish o'quvchilarning madaniy ongi va madaniyatlararo kompetentsiyasini rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Bu tilda so'zlashuvchilarning madaniy me'yorlari, urf-odatlar va istiqbollari tushunish, shuningdek, xilma-xillikka hurmatni rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, chet tillarini o'qitish nazariyasi hamda chet tillarini o'qitish metodologiyasi turli xil o'rganish uslublari va maqsadlariga mos keladigan turli xil yondashuvlar, strategiyalar va texnikalarni o'z ichiga oladi. Tilni samarali o'rgatish uchun kommunikativ tamoyillar, vazifalarga asoslangan faoliyat, kontent integratsiyasi, kinestetik ta'lim va texnologiya takomillashtirilgan amaliyotlarni o'zida mujassam etgan an'anaviy va innovatsion usullar muvozanatini ta'minlash kerak. Til o'rgatishda ko'p qirrali yondashuvni qo'llash orqali o'qituvchilar o'quvchilarda til bilimini, madaniy ongni va chet tillarini umrbod qadrlashni rivojlantirishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Warschauer, M. va Healey, D. (1998). Kompyuterlar va til o'rganish: umumiy ko'rinish. *Til o'rgatish*, 31(2), 57-71.
2. Chappelle, C. A. (2001). Ikkinchi tilni o'zlashtirishda kompyuter ilovalari: o'qitish, sinov va tadqiqot uchun asoslar. Kembrij universiteti matbuoti.
3. Hubbard, P. (2016). Kompyuter yordamida til o'rganish: tilshunoslikdagi tanqidiy tushunchalar. Routledge.
4. Stokvell, G. (Tahr.). (2017). Kompyuter yordamida til o'rganish: tadqiqot va amaliyotda xilma-xillik.
5. Torn, S. L. (2013). Til, ta'lim va texnologiya. Amaliy tilshunoslik entsiklopediyasi.